

у
1347
27-28
CZ C

YU ISSN 0514-6143 / UDK 801 (05)

ЗБОРНИК
МАТИЦЕ СРПСКЕ
ЗА ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

XXVII—XXVIII

*ПОСВЕЋЕНО АКАДЕМИЦИМА МИЛКИ ИВИЋ И ПАВЛУ ИВИЋУ
ПОВОДОМ 60-ГОДИШЊИЦЕ ЖИВОТА*

Н О В И С А Д
1 9 8 4 - 1 9 8 5

ГЕНИТИВ МНОЖИНЕ ИМЕНИЦА У ГОВОРИМА ЦЕНТРАЛНЕ ШУМАДИЈЕ

СЛОБОДАН РЕМЕТИЋ

1. Међу морфолошким питањима нашег језика Гмн именичке деκлинације заузима посебно место. Из епохе историјског развитка, обележене различитим уједначавањима и аналошким прекрајањима, овај облик је изашао са више дублетних решења и неуједначености од било којег другог падежа. Тако, на пример, још увек траје дискусија око питања статуса и перспективе неких ген. наставака у савременом језику (однос *-и* и *-ију*, одн. *-а* и *-и* код одговарајућих врста и сл.).¹ Неуједначеност је, разуме се, неупоредиво израженија у дијалектима, где је аналогича узела још већег маха и где се могу срести облици настали контаминацијом двају наставачких морфема. Ако се при свему овоме узму у обзир и гласовне варијанте и прозодијски фактори, шаренило у народним говорима добија још наглашеније димензије.

2. Подаци за овај рад прикупљени су на територији омеђеној планинским масивима Космаја и Букуље и прилазима Сопоту, Младеновцу, Лазаревцу и Аранђеловцу, у крају кроз који пролазе најважнија граница метанастазичких струја у Србији² и развође моравског и колубарског слива. Петнаест посећених села припада космајској области, деветнаест шумадијској Колубари, а седам лежи на тлу Јасенице.³ Реч је о подручју испресецаном многим дијалекатским изоглосама. Најновија истраживања показују да се на том уском терену, између осталог, додирују јатовски и екавски говори⁴ и сучељавају четири акцентуације (две кановачке: *йѣйѣок* — *йѣйѣока* и *йѣйѣок* — *йѣйѣдка*, те типови: *йѣйѣок* — *йѣйѣока* и *йѣйѣок* — *йѣйѣдка*). С друге стране, у фрагментарним и овлашним, махом успутним, обавештењима о језичким

¹ О томе в.: Милица Радовић-Тешић, *Дистрибуција наставака ѣенићива множине именица женског рода с основом на їрују суїласника*. — НЈ књ. XXIV, стр. 40—55 и тамо наведену лит.; Мирослав Николић, *Именице с наставацима -у/-ију у ѣенићиву множине*. НЈ књ. XXV, стр. 82—99 и тамо наведену лит.

² Јован Цвијић, *Мейанасїазичка креїања. Њихови узроци и последице*. — СЕЗБ XXIV, Београд 1922, стр. 67.

³ Етнографски и етнологски подаци о насељима из којих доносим грађу објављени су у расправама: Петар Ж. Петровић, *Шумадијска Колубара*. — СЕЗБ LIX, 1—275; Боровоје М. Дробњаковић, *Космај*. — СЕЗБ XLVI, 1—96; Боровоје М. Дробњаковић, *Јасеница*. — СЕЗБ XXV, 191—376.

⁴ Слободан Реметић, *О незамењеном јайу и икавизмима у говорима северозападне Србије*. — СДЗБ XXVII, 7—105.

особеностима означене зоне⁵ тема из наслова нашег рада није ни помињана. Она ће овде бити обрађена по именичким врстама.⁶ При том ће посебна пажња бити посвећена међусобном односу наставака код именица које у народним говорима и књ. језику Гмн граде двојако. Изложени подаци ће се, по потреби, поредити са стандарднојезичком нормом и приликама у говорима шумадијско-војвођанског, смедеревско-вршачког, косовско-ресавског и источнохерцеговачког дијалекта (западносрбијанског типа). У говоре изван наведеног оквира залазиће се само изузетно.

3. Именице мушког рода (осим оних на -а) знају за три наставка у Гмн: -а, -и, -ију.

а) Наставак -а је далеко најчешћи и најобичнији: *врабаца* Би Ст Ам Прк, *красаваца* Ара, *лднаца* Про, *мџмака* Н, од *новца* Прк, *ојанака* Вр, *ојанака* Ве, *ујарака* Вр и сл.

б) Наст. -и је нешто чешћи него у књ. језику, али је, као и у другим говорима, ипак везан за одређене категорије и групе речи. Обично долази уз бројеве, у конструкцијама којима се означава нека мера, количина. Бележио сам га од им. *ред*, *йар*, *сый*, *мрав*, *црв*, *месец*, *минуи*, *йуи*, *ар*, *динар*, *йрад* (јединица мере), *комаи*, *винойрад*, *зуб*, *чойор*, *чокой*, *људи*, *Цвейи* (празник). Посебно истичем Гмн на -и од презимена на -ић и од им. типа *курјаци*, *ујаци*:

десет *йарй* СЕ, осам *йари* Ман, десет *реди* Си Арн, пет *реди* Мар Сл, *кџко* је *сыйи*? Мис Ра Ј Ме Ст Ба Тр Ру МВ СБ, у седам *сыйи* Си Мир, *мравй* Мис СЕ, *мравй* Бу Мар Ра Па Ме Ба МЦ Про Ве Ту Кр Ст Тр Ду Ру ВИ Пру Кор МВ СБ Рог Ман Сл Др Си Мир Рож Арн Ара Ј Са, *мравй* СБ, *црвй* О Мис СЕ Ара, *црвй* Ра Па Про Ту Кр Бу Мар Тр Ру Прк, *људй* Мис Мар, од *људи* Рож Ара З, *људи* Мар Ве Ту Кр Ме Ба МЦ Ст Си Ј Мир Ара, *месеци* О Мис, пет *месеци* МВ Са, *месеци* Ст Прк Ру МВ Ту Пру, *минуи* Мис Па Кр Би, пет *комаи* Ра, петнџс *ари* Ман, десет *ари* Рог, *мало* *йради* Вр, *дваес* *йради* Про, четнџс *динари* СБ, преко *винойради* СБ, *нема* *зуби* Др, *зубй* Мис Мар, седам *чойори* МВ, пет *чойори* Ру, *чокойи* Пру, *чокойи* Пру, *више* *йуи* СЕ Рог, *кџко* *йуи* Сл, пет *йуи* Мар ВИ МВ, *стџ* *йуи* ВИ, *пре* *Цвейи* Ман;

мџ братић од *Марјановићи* Н, код *Вујадновићи* Вр, код *Бајићевићи* Вр, од *Сийевовићи* Коц, од *Марићевићи* О, од *Перишићи* СЕ, од *Карићи* Мар, од *Лекићи* Мар, код *Ерићи* Мис, од *Лазаревићи* Мис, од *Милошевићи* Мис, од *Милошевићи*, до *Милошевићи* Ст, од ови *Јанковићи* Ра, од *Бџрићи* Ту, од мџй *Дуњићи* Пру, од *Јовановићи* СБ, од *Макићи* СБ, од *Милићи* СБ, од *Милановићи* Ман, од *Майићи* Др, од *Петровићи* МЦ, Утџне ко тџ *Јанковићи* кџе Ра, од *Лазаревићи* кџа Ду, *Насеље* брџе *Јерковићи* Ј;

џсам *будаци* МВ, *йма* голубџа *дивљаци* Си, *чџпор* *ђаци* Ј, *кораци* Ме, на *дваес* *кораци* Ба, *йзмакнеш* *пџшес* *кораци* Ме, *двадесет* *кораци* МВ, *некоко*

⁵ М. Б. Малићевих, *Кнежевина Србија*, књ. I, Бгд. 1876, 118—119; Pera P. Gjorgjević, *Einiges über die Kachunslart im Königreiche Serbien*. — Archiv für slavische Philologie, sechzehnter Band, Berlin 1894, 132—139; Б. Аранђеловић-Живковић, *Ономасијика космајског села Кораћице*. — Ономатолошки прилози, Бгд. 1981, књ. II, 189—193; Р. Симић, *Скица за дијалектолошку карту северне Србије*. — Југословенски семинар за стране слависте, 31, Бгд. 1980, 93—136.

⁶ Примењена је подела на четири врсте: 1) им. м. р. на џ; 2) им. с. р.; 3) им. ж. и м. р. на -а; 4) им. ж. р. на џ.

кораџи Про, чо̑пор курјаџи Ара, би̑ло курјаџи Ба Рог Ме Мир, не̑ма курјаџи СБ, им̑о и п̑ет ујаџи МВ, код ујаџи СБ.

Од већине наведених именица чују се и облици са наст. -а: између ред̑ова Ман, мин̑и̑а Про Кр О ВИ Ру Ба, ком̑и̑а СЕ Мар, дина̑а Бу, зуба Ту Прк МВ СБ Ара, ви̑ше љи̑а Ра СБ Са, ш̑е̑с љи̑а Бу Коп, ко̑а̑а Мис, ђа̑а Вр, див̑а̑а Ст, курја̑а Мис. Ради успоре̑бе са ста̑ем у другим говорима наводим и податак да сам од им. брав, ек̑тар, јексер, камен, ме̑тар бележио Гмн искључиво са наст. -а: бра̑а Мис Бу Мар ВИ СБ, ек̑ара Мис Арн, де̑сет ек̑ара Др Си, јек̑ера Кор Ду Ман, де̑сет ка̑е̑а Мис, ко̑ко ме̑ара Про, п̑ет ме̑ара Па Ру. Тако је и: киломе̑ара О Кр.

Наст. -и у Гмн оваквих им. м. рода није редак у нашим дијалектима, а посведочен је и на Ш-В, С-В и К-Р терену.⁷ Донекле изненађује -и код презимена досад примењено само у Бачкој⁸.

в) И наст. -ију налазимо код свега неколико именица. То су: ѿ̑си̑, ми̑и, но̑а̑и, љ̑си̑, те суплетивни облици љ̑аци, ѿ̑ео̑и, ја̑а̑и̑и: ѿ̑си̑ију Ра Кор Ба Рож, ѿ̑си̑ију Мис Коп, ѿ̑си̑ију Ве Кор, ми̑и̑ију Мис Бу Вр О СЕ Ве Ру ВИ Мир Рож Ј З Би, ми̑и̑ију СБ Ду Ман Сл, ми̑и̑ију Мар Рог, но̑ки̑ију Мис Ј З Коп Ве Ту ВИ МВ Др Ду Ара, но̑ки̑ију Ам СБ Кор, но̑ки̑ију Коп О МЦ, но̑ки̑ију Мар, љ̑си̑ију Мис СЕ Про Ве Прк ВИ Пру Ј З Са, љ̑си̑ију Ам СБ Сл, љ̑си̑ију Мар Рог, љ̑ра̑и̑ију Мар Про Ве Кр Ст ВИ Пру Ј З, љ̑ра̑и̑ију ВИ Кор Н СБ Рог Ду Ман Сл, ја̑а̑и̑ију Арн Ј МЦ Са Рож Ара Ме Би, те̑и̑ију Арн Ме Ара Би Ј Си Рож Са, дво̑е̑е те̑и̑ију Арн, ѿ̑ео̑и̑ију Ман Рож.⁹ У Бу и Мис сам регистровао облик зуби̑ију.

У прикупљеној грађи нашло се потврда Гмн на -а и од им. но̑и̑и, ја̑а̑и̑и: но̑а̑а О Ст, уз де̑сет но̑а̑и̑а Н, са п̑ет но̑а̑и̑а Тр, ја̑а̑а̑а Прк Ара, ја̑а̑а̑а Ман Мир. О облицима зуби, зуба ве̑ је било речи.

Судећи по резултатима досадашњих истраживања, некадашњи дуалски наст. -и основа -ију осетно је ређи у већини говора Ш-В базе но у нашој зони. У североисточном Банату уопште није примењен, а у Бачкој долази само у

⁷ Уп. нпр.: Берислав М. Николић, *Сремски ѿ̑овор*. — СДЗБ XXIV, 336—337 (даље: Ник. Срем); Бранко Милетић, *Извеш̑а̑* (о испитивању говора Кикинде и околине). — *Годишњак Задужбине Саре и Васе Стојановића VII*, 23 (даље: Мил. Кик.); Иван Поповић, *Говор Гос̑и̑и̑а̑а у свей̑ос̑и̑и бачких ѿ̑овора као целине*. — Пос. изд. САНУ CDXXV, Бгд. 1968, 161—162 (даље: Поп. Госпођ.); Берислав М. Николић, *Мачвански ѿ̑овор*. — СДЗБ XVII, 260 (даље: Ник. Мачва); Берислав М. Николић, *Колубарски ѿ̑овор*. — СДЗБ XVIII, 45 (даље: Ник. Кол.); Радослав М. Павловић, *Облици деклина̑и̑е и ко̑у̑а̑и̑е у ѿ̑овору ѿ̑огру̑а̑а Раче Кра̑у̑е̑ачке (с ѿ̑осе̑ним осв̑р̑ом на акцен̑а̑и̑)*. — СДЗБ XXVIII, 18 (даље: Павл. Рача); Павле Ивић, *Бележи̑е о био̑ра̑и̑и̑ком ѿ̑овору*. — СДЗБ XXIV, 155 (даље: Ивић Био̑р.); Милица Грковић, *Акцен̑а̑и̑и именица у ѿ̑овору села Чуми̑а*. — Прилози проучавању језика 3, Н. Сад 1967, 113 (даље: Грк. Чумић); Душан Јовић, *Тр̑си̑ени̑и̑и ѿ̑овор*. — СДЗБ XVII 82 (даље: Јовић Трст.); Асим Пе̑о—Бранислав Милановић, *Ресавски ѿ̑овор*. — СДЗБ XVII 309 (даље: Пе̑о—Милан. Ресава); Радоје Симић, *Левачки ѿ̑овор*. — СДЗБ XIX 230 (даље: Симић Левач); Радомир Алексић и Славко Вукомановић, *Основне особине александровачко̑и и бруско̑и ѿ̑овора*. — *Анали Филолошко̑г факултета* 6, Бгд. 1966, 303 (даље: Алекс.—Вуком. Жупа); Др Данило П. Барјактаревић, *Говор Срба у Ме̑и̑охи̑и*. — *Јединство* — Приштина 1979, 166 (даље: Барј. Метохија).

⁸ Поп. Госпођ. 162.

⁹ Ликози ја̑а̑и̑и̑ију, ѿ̑ео̑и̑ију долазе по правилу у семантички обележеном контексту: рано на Божић полага̑ени̑ „дара у ватру“, изражавајући при том наду да ће домаћин у новој години имати „доста љ̑ра̑и̑ију, ја̑а̑и̑и̑ију, ѿ̑ео̑и̑ију...“.

јосијју.¹⁰ У Срему паралелно стоје *нокѣију* и *нокаѣа*, *јрсѣију* и *јрсѣа*, а у Мачви *нокѣију* и *нокаѣа*.¹¹ У Ловри и ваљ. Колубари истраживачи бележе облике *јрсѣију* и *јосијју*.¹² Централношумадијским приликама најближи су Биоградић и Бан. Хере,¹³ да би наст. *-ију* сасвим изостао у околини Раче Крагујевачке.¹⁴ Редак је он и на К-Р подручју. У Левчу је примећен само у *јрсѣију* и *нокѣију*, „и то веома ретко“, као и у Метохији, где *нокѣију* и *јрсѣију* долазе „готово увек са пословичким значењем.“¹⁵ У трстеничком крају Јовић налази *јрсѣију/јрсѣа* и *јосијју/јосиѣ*, док у Ресави и Жупи уопште нису регистроване потврде наст. *-ију* код им. м. рода.¹⁶ Неуједначеност карактерише и западносрбијанске јекавске говоре, јер према тршићком *нокѣију* у Љештанском имамо: *јосиѣију*, *нокѣиѣију*, *јрсѣиѣију*, практично као и у Горобиљу, где је: *јосиѣију*, *нокѣиѣију/нокаѣѣа* (ређе), *јрсѣиѣију*.¹⁷

4. Именице средњег рода Гмн граде наставцима *-а*, *-и*:

а) Именице типа *село*, *поље* у овом морфолошком детаљу доследно прате прилике у савременом језику. И Гмн од им. *колѣно*, *раме* и *pl. tantum усѣа*, *леђа*, *враѣа*, *кола* (Wagen) практично увек долази са наст. *-а*: *кѣлѣна* О Бу Ра, с *кѣлѣна* Ве Кр Ба, до *кѣлѣна* Ра Ст, преко *рамѣна* Ве Си МВ, с *рамѣна* Мар Ру Ара Ј, из *усѣа* Би Ман Ба, до *усѣа* Ви Вр, с *леђа* Ман Сл МЦ, иза *леђа* Ј, *леђа* МВ СБ Ви З Ме Кор, иза *враѣа* Рог Ј МЦ, поред *враѣа* Ј, од *враѣа* Мис З Ме, од *враѣа* Бу Ст Ман Мир Рож, до *кѣла* Мар О Сл, с *кѣла* Кор МВ, око *кѣла* Би, *кѣла* Кр Ру Др Мар О Ст.

Изузеци су врло ретки: *кѣлѣни* Мар, преко *рамѣни* Мис. У Неменикућама сам забележио: *пед бремѣни*, а по правилу је *бремѣна* Па Прк Ст Мис.

б) Колектива на *-ад* имају у Гмн увек *-и*: *дѣвед бѣради* Ј, *бѣради* Мис Пру СЕ, *бѣради* Прк Ви Би, из *ињиздади* Н Ст, *ињиздади* Би, из *ињиздади* Н, *стѣ ијмѣади* Мар, *ијмѣади* Би СЕ, пуно *дрѣади* О, *дѣиѣади* Мис, *пѣторо ждрѣбади* Би МЦ, *ждрѣбади* Пру Са, *зрѣади* Бу Мис Ј О Мир, *зрѣади* Кор МВ Ара Ст Н Си Са, *зрѣади* Мир Мар, *јаѣиѣади* Бу Мис Прк Би, *јаѣиѣади* Ам МЦ Ру, *јаѣади* Ст, *јѣади* Мис Ј, *јѣади* МВ Ме, *кѣувѣади* Ба, *кѣубади* Ве, *кѣубади* Мар Си, *кѣуѣади* Ара Ту Са, *кѣуѣади* Бу Прк, *кѣусѣади* Кр, *коѣиѣади* има пуно Мир, *наѣиѣади* МВ, од *наѣиѣади* Ба, *иѣрѣади* МЦ Па, *иѣади* МЦ, *иѣради* (пера лука) Би МЦ, *иѣлади* Бу О СЕ, *иѣсади* Мис Вр СЕ, *иѣцади* Кр Ам МВ Ст Па, *иѣцади* Бу МЦ, *ребѣрѣади* Мар, пуно *дѣѣ сирѣади* Ст, *слѣвади* Бу Ј,

¹⁰ Мил. Кик. 23—24; Поп. Госпођ. 162.

¹¹ Ник. Срем 250, 341; Ник. Мачва 260.

¹² Р. Ivić, *O srpskom govoru u selu Lovri*. — *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae*, Tomus XII, Budapest 1966, 196 (даље: Ивић Ловра); Ник. Кол. 46.

¹³ Ивић Биогра. 155; Д-р Павле Изић, *Месѣо банатској херској говора међу српским дијалектима*. — Нови Сад, 1958 (посебан отисак из Зборника „Банатске Хере“) 335 (даље: Ивић Хере).

¹⁴ Павл. Рача 18—19.

¹⁵ Симић Левач 230; Барј. Метохија 166.

¹⁶ Јовић Трст. 82; Пецо—Милан. Ресави 310; Алекс.—Вуком. Жупа 304. У галипольском је наст *-ију* ишчезао без трага (Павле Ивић, *О говору галипольских Срба*. — СДЗб XII 158; даље: Ивић Галип.).

¹⁷ Берислав М. Николић, *Тршићки говор*. — СДЗб XVII, 412 (даље: Ник. Тршић); Милосав Тешић, *Говор Љештанској*. — СДЗб XXII, 213 (даље: Тешић Љешт.); Мирослав Николић, *Говор Горобиља (код Ужичке Пожеје)*. — СДЗб XIX, 670 (даље: М. Ник. Гороб.).

словади Мар МВ, *шѣкнади* Би, *шѣлади* Мис О Прк СЕ Мир, *шѣлади* Ра Ам Ст Ман, *шѣчади*, *шѣчади* МЦ, *ужади* Рог Ара, двоје *унучади* Мар Мис ВИ, *унучади* Би Ду Рог Ст, *ураунучади* Ду, *ћѣбади* МЦ, *ћѣбади* Са, *чељади* Си, *чѣнади* Кр, *чѣнади* Про Ру, *чењади* Ме, *пѣт чкѣмбади* Би, *шѣлѣжсади* Би, *шѣлѣнади* МЦ Ст. И од им. *јоведа* (у јд. увек *јовече*) бележен је генитив једино на -и: *јѣведи* Бу СЕ Мис Рог Ве Си Ст, код *јѣведи* Арн.

5. Именице женског рода на -а граде Гмн наставцима: -а, -и, -у, -ува, -уви, -ију, -ѣ.

а) Репартиција наставака -а и -и код именица с основом на групу сугласника обележена је блажом тенденцијом ширења првог на рачун другог, што се постиже првенствено убацивањем непостојаног а и у ситуацијама донекле необичним за стандардни језик. Наводим све именице од којих је посведочен Гмн тога типа: *брѣсака* МВ Ду Ман, *брѣсака* Би, *брѣсака* Мис Бу СЕ Ру Кор, *букава* Ра Ст Тр Ј Са, *вишања* Ду Ара Др, између тј *илавања* Ме, *јусака* О Про Ве Ара Рож, о-*дасака* СЕ Прк Си Ме, *девојака* Мис ВИ, *девојака* Ду, *јукава* Мис Па, *квѣчака* Др Ара, *кѣфѣраша* Ам, *лија кѣношања* Коп, от *кѣношања* Рог, *крушака* Па Ара, *кудѣљака* Рог, *лѣшава* Ра Мис ВИ, *лѣкава* Рог, стѣ *лушака* МВ, *љусака* Ме Мис, *мачака* Ве Ду, *мацарака* МВ, *мацарака* Ту Ара Кор, *мѣчака* Сл, *мѣшака* Ст Мис Мар, *оваца* Мар Ара, *ишака* О Про Мис Рож Ара, *ишака* Ам, *иѣсака* Мир Рож, *иѣчурака* Н, *иѣсака* СЕ Кор Ј Ара, *пѣт иѣсака* Мар, ис *иушака* О Ст Ме, *иѣшуйака* МЦ, *сѣшѣра* Мис Ве, *сукања* Мис СЕ, сѣстре о-*иѣшака* Мир, *иѣшања* Па Кр Др, *иѣрмака* О СЕ ВИ, *ћурака* Ј Ве ВИ Рож, *имѣ пѣт шѣлѣрака* СБ, *иѣшнѣс иишака* МВ, *ишѣшака* Вр, *ишѣшака* Др.

Нису ретки случајеви са наст. -а без претходног уметања непостојаног вокала: *бразда* Н, *бразда* Н, *пѣтнѣс вѣшѣра* Кр, *дѣста илавања* Мар, *више илавања* МЦ, преко *дурунда* Коп, шта је *кѣвча* СБ, од *наши маѣза* Мар, *пѣт молава* МВ, *дѣста ѣвѣра* Кор, *више сѣрѣша* Ра, *стѣ сѣрѣша* МВ, *нѣма иѣшѣра* Коп. Готово доследно овакав генитив има и им. *врсѣра*: *врсѣра* Ра Па Ст Сл Си МЦ. Једном сам у Са чуо: *пѣшѣс врсѣра*.

б) На основу изложеног материјала могао би се стећи погрешан утисак о озбиљном узмицању наст. -и. Да се он на овдашњем терену добро држи, показаше следећи подаци: млого *алаишки* Мис, *ѣсам бѣнки* Ст Ба, *стѣ бѣнки* Бу Коп Тр Рож,¹⁸ *букви* О Ве Ту, *није бѣло вѣнѣли* Бу, *вѣшки* Н, *бѣло иѣшѣшки* Ра, *дѣски* Прк, *стѣ ѣѣрѣшки* Вр, *иѣрѣнки* Ра, *кѣнѣли* МВ, *кѣвчи* Мис Би, *кѣвчи* Ду, *кѣлѣчки* Мис, *ѣнѣ ми кѣмѣшѣнки* Мис, *пѣт кѣчки* СЕ, *ѣсам кѣчки* Др, *нѣма кѣшѣшки* Коп, *лѣкви* Рог МЦ Ду, *дѣвет ѣуљки* Мис, *кѣнѣрѣви* ВИ Мис, *мајки* Па, од *мајки* Би, *пѣла мајки* Вр, *кѣлко мајки* Мис, од *мајѣрки* Бу, *кѣпѣмо мајѣрѣни* Ј, *иѣјаѣни* Вр, *рѣшѣкви* Са Бу Ве Ру Ара Ј, *рѣшѣки* СЕ МВ Ра О, *дѣсет рѣшѣни* СБ, *дѣсет рѣшѣни* МВ, *сѣмѣкви* Па, *ѣсам иѣшѣли* Ду, *дѣста иѣшѣли* Ру, *дѣсет сѣрѣши иѣрѣши* Сл, *стѣ иѣрѣки* Вр, *иѣрѣки* МВ, *пѣт ѣѣрки* СБ, по *пѣт ѣѣшки* Си, *чѣвчи* Ду, за *иѣшѣли* Па, *иѣшѣли* Ст, *нѣма тѣ иѣрѣни* Ту.

Од именица *буква*, *дѣска*, *кѣвчка*, *којча*, *лѣква*, *мајча*, *мацѣрка*, *сѣрѣша*, *иѣрмака* и раније поменуте *врсѣне* евидентирани су, дакле, двојачки облици. Код свих је, с изузетком *којче*, *чѣшѣни* и *ѣшѣни* наст. -а. У вези са приликама

¹⁸ Усамљена синтагма *сѣмѣ банке*, забележена у МВ, могла би бити донета са неке пијаце из околних вароши.

у суседним и сличним говорима треба истаћи да је процес ширења *-a* најдаље отишао у говорима К-Р базе. Тако је *-и* потпуно ликвидирано у Левчу и трстеничком крају, а његове ретке потврде у Ресави могу се тумачити и накнадним враћањем под утицајем књ. језика.¹⁹ Експанзија наст. *-и* карактеристична је за Ш-В и С-В терен, као и за западносрбијанску ијекавску зону.²⁰ Стање на подручју омеђеном Космајем и Букуљом потврђује већ уочену солидну дијалекатску подлогу за наст. *-и* у књ. језику, где ипак не постоји тежња његовог ичежавања и где „оба наставка показују прилично једнаку фреквенцију”²¹.

в) Интересантну и на овом терену ипак неочекивану слику пружају именице *рука*, *ноћа* и *слућа*. Код првих двеју у Гмн доминира наст *-у*: *рѹку* Бу Ду Рож Ве МВ Н Сл, *рѹкѹ* ми нѐма Мис, *нѹћу* Мис Бу Арн Ман Са, испод *нѹћу* Ј З. Већ од им. *слућа* напореда долазе облици с наст. *-а* (нешто чешћи) и *-у*: *слућа* Ј Бу Мар Си СБ Ве Мир Рож, *слућа* О СЕ, *слућу* му нѐма Ру, *ѐве* му *слућу* Ме, *слућу* Бу Ј Ру Рог Сл.

У „ерском” крају и космајским селима Ра и Рог бележио сам контаминирани ликове *рукува*, *ноћува*, а спорадично и *слућува*, настале укрштањем форми *руку*, *ноћу*, *слућу* и Гмн на *-а*: *рѹкува* СЕ Мар Рог, *скрѹћени рѹкува* Рог, о стѹ *рѹкува* Мис, без *рѹкува* О, *рѹкува* Ра, *нѹћува* Рог, око *нѹћува* Мар Коп, с *нѹћува* Мис О, од *нѹћува* зима се вата Ра, Зима иде од *нѹћува* Ра, каише око *нѹћува* Ра, *нѹћува* СЕ Мар Вр, *слућува* Бу, нѐма више *слућува* О. У Ман сам слушао и: *рукѹју*, *ноћѹју*, а у Орашцу сам, радећи по упитнику, од 82-годишњег мушкарца бележио ликове: без *рѹкуви*, без *нѹћуви*.

Старе дуалске облике *руку*, *ноћу* чувају говори Ш-В и С-В типа, за разлику од К-Р терена, где су потиснути новијим формама *рука*, *ноћа*.²² Ликови *рукѹју*, *ноћѹју*, посведочени у Чумићу и Биограчџима,²³ настали су угледањем на Гмн других им. којима се означавају делови тела (*очију*, *ушију*, *ноктију*, *ѹрсѹију*, *косѹију* итд.). Ни контаминирани ликови *рукава*, *ноћува* нису непознати нашим дијалектима. На србијанском подручју су примећени у Грузи, средњоибарској зони,²⁴ Азбуковици,²⁵ Рађевини, Тамнави,²⁶ затим у источно-

¹⁹ Симић Левач 293—294; Јовић Трст. 100—101; Пецо—Милан. Ресава 327.

²⁰ Уп. нпр.: Ник. Мачва („Наставак *-и* изразито се шири”) 261; Поп. Госпођ. 172; Мил. Кик. (нарочито кад означава меру и количину) 23; Игрутин Стевовић, *Шумадијски говор у Грузи с особитим освртом на акцените*. — СДЗБ ХVIII, 461 (даље: Стев. Гружа); Павл. Рача („овде је раширенији него у књиж. језику”) 26; Ник. Тршић 415; М. Ник. Гороб. 674; Тепић Љешт. 218.

²¹ М. Радовић—Тепић, нав. дело 49.

²² Симић Левач 294; Јовић Трст. 102; Алекс.—Вуком. Жупа 304;

²³ Грк. Чумић 125 (*рукѹју*), 126 (*ноћѹју*); Ивић Биогра. 155.

²⁴ Стев. Гружа (*ноћува*) 516; Др Данило Барјактаревић. — *Средњоибарска говорна зона*. — Зборник Филозофског факултета у Приштини II, 83. Аутор не наводи податке на основу којих је написао: „Код именица *рука* и *ноћа* поред облика *рѹку* и *нѹћу* чују се и контаминирани облици *рѹкува* и *нѹћува*, као у шумадијској западној зони и у другим деловима косовско-ресавске зоне.”

²⁵ По мом материјалу и усменом саопштењу мр Милосава Тепића.

²⁶ По усменом саопштењу мр Милорада Симића.

босанским и западнобосанским ијекавским говорима, те у Банији и Кордуну и Посавини.²⁷

У прикупљеној грађи су се нашли само два облика Гмн на *ѡ*: *ѡуцају* ис *ѡушѡк* Кр, знала сам дѡста *ѡѡсам* Рож.

6. Именице женског рода на *ѡ* граде Гмн помоћу наст. *-ију* и *-и*.

а) Искључиво *-ију* слушао сам од именица: *очи*, *уши*, *ваи*, *кѡсѡи*, *кокош*, те *pl. tantum нѡиѡи*, *наѡ(в)и*. Чешћи је од *-и* и од им. *ѡер* и *ноѡ*: злѡ *ѡчију* Мир, из *ѡчију* Кр Прк ВИ Пру МВ Рог Би Са З, *ѡчију* СБ Рог Ман Сл, *ушију* Мис З Вр Ара Па Ту, *ушију* СБ Ман Сл, *вашију* Бу Коп Мис СЕ Ра Па Ве Ту Ј МВ Рог Рож Арн Ара, *вашију* Про Прк О СЕ, *вашију* Ам Н СБ Ман Сл, *вашију* МВ Ман, *вашију* (контаминација облика *ваиѡи* и *вашију*) Па, бѡли *ушију* Рож, *кѡсѡију* Па О Ра Ст Др Си, од они *кѡсѡију* Прк, *кѡсѡију* Кор МЦ О Ман, *кѡсѡију* Н СБ Рог, *кѡсѡију* Мар, *кокошију* Коп Ј Ст Мис Др Си, *кокошију* СБ Н Ман Сл, *кокошију* СЕ Про Ј МЦ, *наѡију* Мис, *наѡију* Мар МВ, *наѡију* Мис Мар СЕ, *ѡерѡију* Вр Коп СЕ З Ру Ве Ст Прк Др Си Мир Ба Арн Ара, *ѡерѡију* СБ МЦ, *ѡерѡију* Н СБ Ду Сл, *ѡерѡију* Мар, поред: *ѡерѡ* Рож Ара, пѡт *ѡерѡ* Ман Арн, *ноѡију* Мис СЕ Ра, пѡт *ноѡију* МВ, *ноѡију* СЕ, поред: *ноѡи* Рож Ст Прк. Из Мисаче имам Гмн *ѡлѡију*, али недостају подаци на основу којих би се одредио род ове именице.

Разуме се да је Гмн од именица типа *сѡвар*, *реч*, *ѡреѡиѡи* увек на *-и*.

Изнети подаци указују на прилично висок степен подударности између прилика у централношумадијском региону и савременој књижевној пракси. Најновија истраживања су, наиме, показала да у тридесет послератних литеарних дела им. *очи*, *уши*, *кѡсѡи*, *ваи/уи* у Гмн имају доследно дуалски наст. *-ију*. Код *кокоши* је регистровано двојство: по два примера са *-ију* и *-и*. Показало се да савремени писци ретко употребљавају облик *ноѡију*, а Гмн на *-ију* од *кѡери* — никада.²⁸

Високу меру подударности доноси и поређење са приликама у осталим Ш-В и С-В говорима, док је наст. *-ију* код им. ове врсте на К-Р терену знатно ређи.²⁹

²⁷ Слободан Н. Реметић, *Фонетске и морфолошке карактеристике њвора Срба у Кладњу и околини*. — Прилози проучавању језика 6, 127; Dragomir Vujić, *Prilog proučavanju govora Donjeg Birča*. — Radovi ANUBiH, knj. LXX, Sarajevo 1981, 206 (*s pđgŭv*); Милорад Симић, *Говор села Обади у босанском Подрињу*. — СДЗБ XXIV, 29; Милорад Дешић, *Западнобосански ијекавски њвора*. — СДЗБ XXI, 232; *Govori sjeverozapadne Bosne* (А. Ресо, *Morfološke osobine*). — Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik, knj. II, Sarajevo 1979, 128; Др Драгољуб Петровић, *Говор Баније и Кордуна*. — Н. Сад — Загреб 1978, 95; Stjepan Ivšić, *Današnji posavski govor*. — Rad JAZU 197, 17.

²⁸ М. Николић, *Именице с насљавцима -у/-ију у њен. множине*, 86—95.

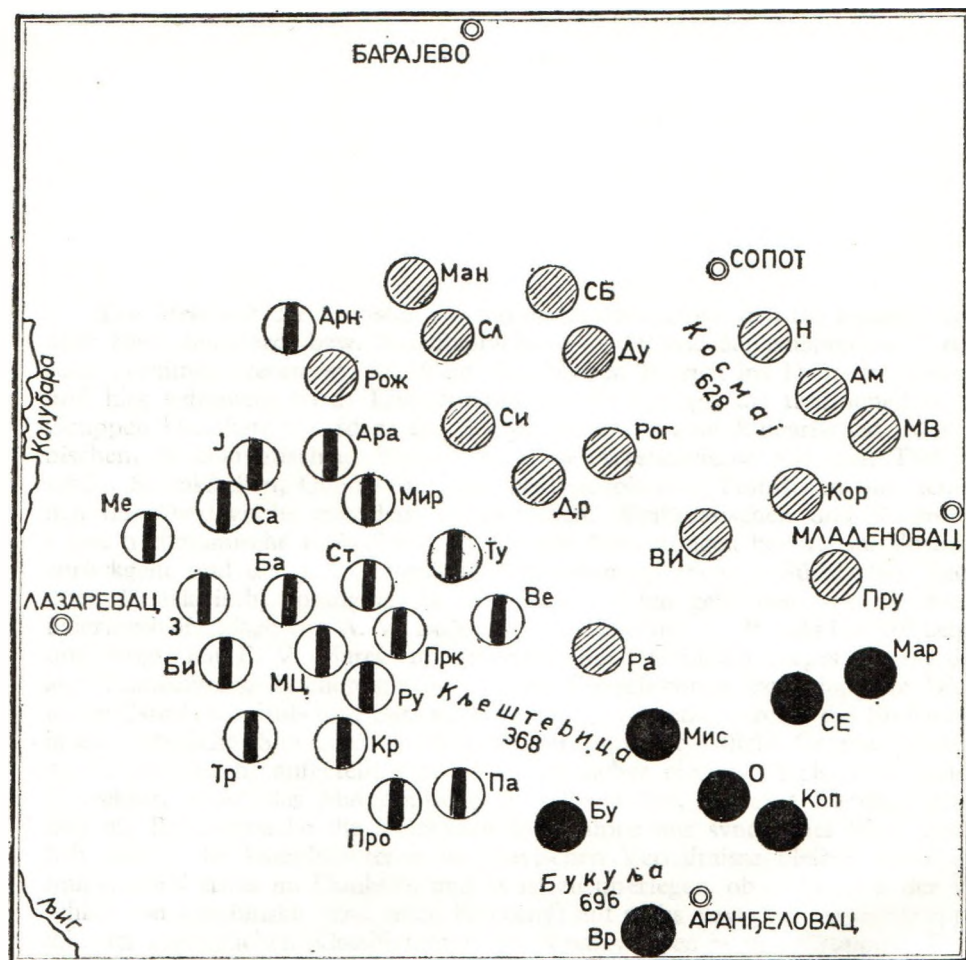
²⁹ Уп. нпр.: Ник. Срем 267; Ник. Мачва 215; Поп. Госпођ. 175; Ивић Ловра 196; Ник. Кол. 46; Стев. Гружа 581; Ивић Биогра. 155; Ивић Хере 335; Грк. Чумић 130, 131; Симић Левач (каткад) 317; Јовић Трст. 107 („само у рудменту *ѡчију* ми, из *ушију* му излази ...”).

*

Иако је порука изнете грађе вишеструка, ипак доминира утисак о широкој заступљености старих дуалских наставака. Они су на овом, релативно уском, простору забележени код 21 именице: *ѣрацију*, *мишију*, *ѣосѣију*, *нокѣију*, *ѣрсѣију*, *зубију*, *јаѣаѣију*, *ѣеоѣију*, *руку/рукију/рукува*, *ноѣу/ноѣију/ноѣува*, *слуѣу/слуѣува*, *очију*, *ушију*, *вашију/ушију*, *косѣију*, *кокошију*, *ниѣију*, *наѣ(в)ију*, *ѣерију*, *ноѣију*, *ѣлеѣију*. Тако нешто још није забележено ни у једном штокавском говору.

Београд

МРЕЖА ИСПИТАНИХ НАСЕЉА — СПИСАК И СКРАЋЕНИЦЕ

Ам(ерић), Ара(повац), Арн(ајево), Ба(рошевац), Би(стрица), Бу(ковик), Ве(нчане), ВИ (Велика Иванча), Вр(бица), Др(лупа), Ду(чина), Зе(еке), Ј(унковац), Коп(љаре), Кор(аџица), Кр(ушевица), Ман(ић), Мар(ковић), Ме(дешевац), МВ (Мала Врбица), Мир(осаљци), Мис(ача), МЦ (Мали Црљеници), Н(еменкуће), О(рашац), Па(ртизани), Прк(осава), Про(гореоци), Пру(жатоваци), Ра(ниловић), Рог(ача), Рож(анци), Ру(довци), Са(куља), Си(бница), Сл(атина), СБ (Стојник „београдски”, СО Сопот, СЕ (Стојник „ерски”, СО Аранђеловац, Ст(рмово), Тр(бушница), Ту(леж).

ЛЕГЕНДА:

- Космајска насеља
 Јасеничка насеља („ерски” крај)
 Насеља шумадијске Колубаре